

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE

POETICA SPAȚIULUI ÎN OPERA LUI
PIERRE MICHON : ÎNTRE PROVINCIE
ȘI METROPOLĂ

Teză de doctorat. Rezumat

Coordonator științific

Prof. univ. dr. YVONNE GOGA

DOCTORAND

ALINA-LIANA PINTICAN (PETRIȘ)

CLUJ-NAPOCA

2019

I. REZUMAT

Creația literară a lui Pierre Michon a stârnit de timpuriu, interesul criticilor care îl consideră unul dintre cei mai mari reprezentanți ai literaturii franceze contemporane. Acesta ocupă un loc special în **spațiul** literar al Franței de astăzi, opera lui definindu-se prin originalitate, coerență și erudiție. Pierre Michon este studiat în întreaga lume ca o **figură** emblematică a literaturii franceze a secolului nostru: multe studii academice care au abordat la rândul lor, aspectele scriiturii sale deopotrivă diversă și erudită, îi sunt consacrate. Această perspectivă ar putea fi considerată punctul de plecare al tezei, trasând motivația alegerii de a analiza aspectele poeticii spațiului în opera lui Pierre Michon a cărei scriitură nu încetează să surprindă cititorii.

În urma lecturii operei lui Pierre Michon, am observat că scriitorul contemporan este în continuă luptă cu cauzele care afectează **transmiterea** de legende și tradiții, rup legătura cu trecutul și șterg treptat urmele strămoșilor. Aceste cauze sunt modernitatea și progresul. Pierre Michon se arată preocupat de acest fapt și acordă o importanță deosebită elementelor **ruralității** pe cale de a dispărea, prezentând în paginile operei sale, **provincia**, acest **spațiu** geografic al copilăriei de unde el vrea să evadeze și, în același timp, să revină, deoarece acesta reprezintă un loc drag lui, cu trecutul, oamenii și **mentalitățile** care-l caracterizează. Scriitorul este marcat de **provincia** săracă, abandonată, „îmbătrânită”, acesta făcându-și debutul în lumea literară destul de târziu, deoarece cultura literară i-a lipsit mult timp. În acest context, am observat că, construirea **spațiului poetic** în opera lui Pierre Michon e bazată pe opoziția provincie-**metropolă** și pe oscilarea autorului între cele două lumi.

Pierre Michon scrie în perioada în care problema „**povestirii**” se află în centrul preocupărilor criticii literare. El este cunoscut ca fiind practicianul formelor caracteristice literaturii contemporane și făcând parte din categoria scriitorilor care recunosc predilecția pentru oamenii „minusculi” și „infami”. Avem de-a face, de cele mai multe ori, cu o **povestire de filiație** sau cu un roman de familie, un gen orientat spre **figuri** parentale, bazat pe investigații efectuate de către autor, în scopul de a „recâștiga” trecutul și pe strămoșii săi.

Scopul acestei cercetări este, așadar, acela de a arăta modul în care **spațiul** este construit în opera lui Pierre Michon, analizând locurile care alcătuiesc rețeaua **spațiului**, locuri încărcate de istorie și amintiri, reprezentative pentru **căutarea identității** omului și scriitorului.

Corpusul care oferă un cadru pentru constituirea obiectivului meu este compus dintr-un set de cinci **povestiri** (*Vies minuscules, Vie de Joseph Roulin, La Grande Beune, Le Roi du bois* și *Abbés*), legate între ele de tema pe care o abordez, inclusiv de preocuparea scriitorului pentru **spațiu**. Consider că aceste **povestiri** vor forma un corpus interesant și fructuos, deoarece aici se regăsește un sistem de elemente care contribuie la construirea **poeticii spațiului** la Pierre Michon. Referința constantă la colecția *Le Roi vient quand il veut* în cercetarea mea este inevitabilă, pentru că aceste interviuri acordate diferitelor ziare sunt ca o prefață la opera lui, elementele de biografie, scriitură și lectură întrepătrunzându-se. Acest studiu m-a inspirat foarte mult pe parcursul tezei, găsind aici răspunsuri care vizează preocuparea scriitorului pentru **spațiu**. Această colecție de interviuri mi-a oferit câteva „chei” pentru a putea pătrunde în universul estetic a lui Pierre Michon, cunoscând faptul că lectura textelor sale nu este una tocmai accesibilă și opera lui are nevoie de un anumit timp pentru a cuceri publicul.

Analiza tematică și cea textuală a formelor de **spatialitate** constituie metodele cele mai potrivite pentru intențiile cercetării. Trebuie să menționez, de asemenea, explorarea **elementarului** îmbogățită de studiul originilor și **mentalităților** provinciale, precum și explorarea elementelor esteticii lui Pierre Michon, a viziunii literare și a practicii de scriere.

Patru părți mari alcătuiesc lucrarea de față, prima parte „Preliminarii teoretice” fiind împărțită în trei capitole. Se pare că studiul evoluției viziunii asupra **spațiului** și punctele de vedere ale experților în domeniu, pot oferi un cadru de **analiză a spațiului** în opera lui Pierre Michon. Punctul de plecare al cercetării constă în interogarea cadrului teoretic al **spațiului** pentru a clarifica concepte care vor fi de un real folos **analizei** propriu-zise. După ilustrarea diferențelor între cele două concepte, **spațiu** și loc, parcursul continuă cu două obiective necesare cadrului de **analiză**: clarificarea noțiunilor de modernism/modernitate, postmodernism/postmodernitate, hipermodernism/hipermodernitate (opera lui Pierre Michon nu a scăpat de valul postmodernității) și stabilirea categoriilor spațiale definite de teoreticienii **spațiului**.

Personajele lui trăiesc în epoca de dinainte de modernitate, perioadă care exprimă neputința oamenilor care trebuie să se pună în legătură cu zona urbană. Interesul meu va converge în jurul **provinciei** Creuse, victimă a exodului rural, la fel ca orice zonă rurală din acel timp, unde forța de muncă este înlocuită de mașinării, fapt care a dus la creșterea productivității agricole. M-am oprit la istoricul arhitectural al orașului, în scopul de a arăta decalajul rural-urban, și anume lipsa progresului și a dezvoltării din zona rurală, spre deosebire de evoluția, modernitatea și accesul facil la cultură și educație din zona urbană.

De menționat este faptul că teoriile experților în domeniu îmi servesc la înțelegerea **spațiului** literar în opera lui Pierre Michon, care este de multe ori unul al **genealogiei** scriitorilor și pictorilor. Gaston Bachelard, un descendent al psihanalizei, Philippe Hamon, semiotician, Maurice Blanchot, filozof și estetician al **spațiului**, Gérard Genette, estetician, toți sunt experți ai fenomenului „**spațiu**”, cu vederi diferite, unii clarificând aspectele diferite legate de acest concept.

Am observat că **spațiul** contribuie la ancorarea **povestirii** în realitate, oferă un decor pentru personaje și alimentează **ficțiunea** atunci când acesta devine un motiv prin care scriitorul imaginează scene din **povestire**. În acest context, pe de-o parte, **spațiul** devine prin configurație, locul de reprezentare și desfășurare, iar pe de altă parte, acesta creează **ficțiunea**, peisajul. Este vorba de un **spațiu** plin de semnificații, în armonie cu personajele: dacă ne gândim la denumirile cătunelor din Cards unde are loc acțiunea, la denumirile râurilor sau la locurile nepopulate și marcate cu o piatră sau o cruce, acestea sunt toate legate de **memoria** oamenilor, ele există, sunt reale, le regăsim pe hartă.

La nivelul părții a doua, „**Poetica spațiului rural**”, împărțită în patru capitole mari, obiectivul este acela de a clarifica semnificația elementelor care compun lumea sătească în opera lui Pierre Michon. În primul rând, este vorba de o ancorare în **genealogia** strămoșilor pentru a nota originea naratorului-autor, copilăria petrecută în mijlocul **provinciei**, societatea rurală cu valorile, visele și obiceiurile sale. Apoi vom vedea că **transmiterea** din **generație** în **generație** a **mitului** familiei alimentează sentimentul de apartenență la un grup. Opera lui Pierre Michon acordă o importanță sporită **mitului** familiei, familia conferind o **identitate** individului. Aceasta este responsabilă pentru **transmiterea** de cunoștințe și amintiri și inoculează credințe și valori comune membrilor grupului. În cele din urmă, m-am oprit la particularitățile societății rurale, la relația dintre oameni și mediu rural și la aspectul dispariției **mitului** rural într-o societate industrializată. Nu trebuie să uităm că în opera lui Pierre Michon, **figura** bărbatului este destul de ștersă și regăsim puține informații cu privire la familia paternă, partea maternă fiind mult mai recurentă. În cele din urmă, tema raportului familial revine, și anume relația naratorului cu mama omniprezentă și tatăl absent.

Am remarcat faptul că **provincia** este locul îndrăgit de scriitor, pentru că acolo el se regăsește, este o parte a **identității** sale. În ciuda dragostei pe care acesta o poartă regiunii și tradițiilor, vine momentul să părăsească locul de origine pentru a putea beneficia de o formare intelectuală. Separarea de locul natal se produce, dar el încă mai trăiește nostalgia **spațiului** originar. Scriitorul încearcă să ofere un tablou al **ruralității** prin studiul **mentalităților**, atitudinilor, comportamentelor și relațiilor dintre oamenii locului care, uneori, par dintr-o altă epocă. Dorința este de a restabili legătura cu **provincia** și strămoșii dispăruți.

Pentru a dezvălui frumusețea rurală, pentru a stârni emoții și a da o valoare și o dimensiune **poetică**, utilizarea poetizării și idealizării **elementarului** este necesară. Am constatat existența unei serii de motive și teme recurente care se referă la un **elementar** specific **spațiului** românesc a lui Pierre Michon și care subliniază construirea unei **mentalități** rurale și deprecierea conceptului de „rural”. Configurația spațială se realizează mai întâi în jurul formelor **elementarului** (pământ, apă, aer și foc) – elemente constitutive ale lumii –, precum și în jurul altor elemente de organizare a **spațiului** interior și exterior, între care există conexiuni care dau naștere la o multitudine de imagini **poetice**. Am observat cu privire la acest lucru, că scriitorul este interesat de organizarea socio-spațială a comunității rurale, intenția lui fiind aceea de a elibera aceste locuri colective de doliul care le stăpânește și de a le readuce la viață.

Dat fiind eșecul originii, provincialii din opera lui Pierre Michon o trăiesc ca pe un stigmat. Sunt prezentate **genealogii** umile cu părinți plecați sau dispăruți și fii fugari sau expulzați. Există situații pentru care se caută soluții sau, dimpotrivă, situații din care se încearcă evadarea. Acest lucru implică fuga personajelor pentru a se pierde sau pentru că sunt deja pierdute. **Povestirile** abundă în obiecte și cuvinte care declanșează evadarea și părăsirea locului natal. Dacă **spațiul** fizic pare lipsit de putere pentru a umple golul produs de frustrarea unei origini provinciale, **spațiul** discursului rămâne o alternativă de explorat pentru multe personaje.

Cea de-a treia parte privește „**Poetica spațiului** citadin”. Mulți scriitori atrași de farmecul **metropolei** au cedat tentației de a scrie despre **spațiul** urban ca diversitate de culturi și civilizații. În cazul lui Pierre Michon, am remarcat un fel de duplicitate care face tot mai profundă antinomia: Paris, tărâm al scenei culturale, al cercurilor și saloanelor literare, și **provincia**, pământ „minuscul”, „infim”, al absențelor. Pendularea între **spațiul** rural și cel urban se realizează prin utilizarea de „măști” și de dubluri ale **figurii** naratorului: un număr mare de personaje. Am demonstrat că scriitura lui Pierre Michon este legată de **provincie**, care constituie decorul perfect pentru **ficțiune** și unde are loc visarea la copilărie cu ochii deschiși. În schimb, orașul e prefigurat ca o lume străină pentru cel care vine dintr-un mediu unde lucrurile urmează o anumită ordine și unde dialectul este limbajul specific comunității rurale.

Odată ajuns în oraș, provincialul intră într-o lume fundamental diferită de cea familiară anterior. Scriitura lui Michon reflectă dificultatea cu care se confruntă ființele născute în mediul rural, la momentul în care acestea se văd nevoite să părăsească locul de origine. După cum am mai precizat, societatea urbană este sinonimă cu diversitatea culturală și cea a civilizațiilor, ea este țara **limbii** literare și scena literaturii, în timp ce societatea rurală este

văzută ca un orizont îngust care aminteste de ideea de captivitate, dialect local, analfabetism și primitivism.

În ultima parte, „**Poetica spațiului** literar” divizată în două capitole, m-am oprit la reflectarea teoretică asupra descrierii, locul pe care aceasta îl ocupă în scrierea literară și în cele din urmă, la **figurile** retorice utilizate. Descrierea este organizată ca o sumă de cunoștințe, ca o enciclopedie, prin urmare, vorbim de necesitatea unei culturi erudite. M-a interesat descrierea ca modalitatea de a prezenta lucrurile și de a asigura în textele ficționale existența unor cunoștințe despre lume. Pierre Michon folosește în mod liber limbajul religios (referiri la Scriptură, aluzii teologice, motive hagiografice, vocabular liturgic) și este interesat de **pictură** și fotografie. Opera sa se dovedește a fi o călătorie, o întoarcere în istorie și în trecut prin peisaje rurale, religioase, apocaliptice sau senine care dezvăluie starea de spirit a celor care trăiesc în ritm cu anotimpurile. De-a lungul paginilor, vom vedea că textul lui Pierre Michon abundă în erudiție, lucru menționat la început. Prin informațiile referitoare la viața marilor pictori, Van Gogh, Claude Gellée, Goya, Watteau, Lorentino d’Angelo și prin aluziile literare și culturale, scriitorul plasează descrierile sale în contextul epocii respective pentru a crea o iluzie referențială. Imaginile descriptive figurează personaje, locuri sau obiecte care dezvăluie originea, copilăria, trecutul, autodescoperirea, stări și chiar intimitatea **memoriei** oamenilor pe care scriitorul vrea să-i onoreze și cărora vrea să le aducă un omagiu.

Trebuie valorificată infinita producție de imagini și metafore îndrăznețe care conduc la o evocare picturală alimentând **figura** personajului care prinde viață în paginile scriiturii lui Pierre Michon. Rolul pe care el îl atribuie metaforelor nu este acela de a adăuga semnificației conotații proprii câmpului semnificativ deschis. În majoritatea cazurilor este vorba de o deplasare a conotațiilor aduse de către metaforă într-un câmp diferit, moral sau psihologic.

Opera sa este o juxtapunere de **figuri** retorice care permit simțirea și înțelegerea esenței **povestirilor**. Acestea exercită un efect de sens și sonoritate asupra **limbii** și contribuie la configurarea **spațiului poetic**. Retorica operei prin **figurile** utilizate (metafore, metonimii, comparații, asocieri, opoziții, personificări) transmite o **limbă** abundentă și puternică. Investigarea dispozitivelor stilistice îmi permite să constat următoarele: sistemele metaforice și metonimice definesc scriitura și deschid tărâmul imaginației; rețelele analogice și comparațiile cu elemente din mediul natural al personajului creează efecte reale ale **ficțiunii**; opozițiile, imaginile olfactive și sonore sunt utilizate când este vorba de încadrarea personajului pentru a-i conferi complexitate. S-a vorbit mult despre ironia și autoironia scriiturii lui Michon. Prin urmare, este imposibil să lăsăm deoparte ironia și **figurile** asociate acesteia, cadrul teoretic al acestora fiindu-mi furnizat de studiile lui Vladimir Jankélévitch. Ironia conferă o tonalitate sarcastică operei, mai ales când se pune problema destinului

personajelor lui Michon. Ea se naște din contrastul între originea provincială a scriitorului și ambiția de a „mânui” „frumoasa **limbă**”.

Limba literară se bucură de o apreciere mare din partea scriitorului. În acest context, am investigat intervențiile sale în dezbaterile și emisiunile literare precum și opiniile criticilor. Mulți experți în domeniu salută scriitura erudită a lui Michon. De-a lungul cercetării, am observat atenția pe care scriitorul o acordă cuvintelor, munca asiduă în cazul **limbii** și complexitatea frazei caracterizată printr-o anumită „greutate” și „violență” datorită forței cuvintelor utilizate. Se vorbește de o frază încărcată, care surprinde atunci când vrea să transmită mai multe lucruri simultan. Din acest punct de vedere, intenția scriitorului este de a ridica **limba** literară la cel mai înalt nivel posibil, pentru a trăi experiență plăcută a scriiturii.

Scopul acestei cercetări este, așadar, de a demonstra formarea **identității** artistului în trei etape: **elementarul**, **metropola** și modul în care imaginarul astfel format este transformat în limbaj. **Elementarul** care contribuie la impactul emoțional, scoate în evidență sensibilitatea artistică. Este vorba de ființa sensibilă care a devenit grație perioadei copilăriei și pasiunii pentru scris, care i-a venit de la femeile din familie, mama și bunica pe linie maternă. A doua etapă, **metropola**, corespunde impactului social și presupune adaptarea imaginarului la contextul social. Viața artistului se desfășoară între cele două spații, **metropola** și **provincia**, din care el a făcut un altul, **spațiul** literar. Etapa finală vizează impactul artistic, creatorul transpune tot ce a acumulat în cuvinte. În cele din urmă, vorbim de creație sau produs literar. La finalul acestui parcurs, am constatat contribuția fundamentală a **poeticii spațiului** la interpretarea sensului operei lui Pierre Michon care impresionează orice cititor și ale cărei **limbă** și conținut stârnesc emoție.

II. CUVINTE CHEIE

analiză, ascendență, căutare, elementar, ficțiune, figură, filiație, genealogie, generație, identitate, limbă, memorie, mentalitate, metropolă, mit, pictură, poetic, povestire, provincie, ruralitate, spațialitate, spațiu, transmite.

III. CUPRINS

LISTĂ DE ABREVIERI	3
INTRODUCERE.....	4
PRIMA PARTE: PRELIMINARII TEORETICE.....	11
CAPITOLUL 1: CONCEPTUALIZAREA SPAȚIULUI: LOC ȘI SPAȚIU	11
CAPITOLUL 2: SCURT PARCURS ASUPRA EVOLUȚIEI VIZIUNII ASUPRA SPAȚIULUI	15
Spațiul de la Revoluția industrială până în contemporaneitate: de la societatea modernă la societatea hipermodernă	15
Spațiul public	23
De la rural la urban	25
<i>Habitus, habiter</i>	29
Urbanizare și urbanism – arhitectura	32
CAPITOLUL 3: SPAȚIUL LITERAR	36
Punct de vedere fenomenologic: Gaston Bachelard	36
Punct de vedere semiotic și structuralist: Philippe Hamon, Maurice Blanchot et Gérard Genette	38
Spațiu românesc	39
PARTEA A DOUA: POETICA SPAȚIULUI RURAL	41
CAPITOLUL 4: ZONA NATALĂ DE PROVINCIE : TRANSPUNERE ȘI TRANSGURARE	41
Origine provincială: provincia natală Creuse	41
Familia rurală: de la privațiune la mit.....	46
a) Figurile masculine	46
b) Figurile feminine.....	50
c) Muzeul familial	53

Spațiu și mentalități. Ruralitatea	55
Dispariția mitului rural.....	58
CAPITOLUL 5: SPAȚIUL DESCHIS. ELEMENTARUL.....	60
Tărâmul provinciei și al satului.....	60
Teluricul	60
Vegetalul	69
a) Pădurea	69
- arborii	73
- vânătoarea.....	76
b) Florile	77
Bestiarul	78
Apa și simbolismul ei	84
a) Apa tulbure	84
b) Marea.....	89
c) Râul	91
d) Ploaia.....	92
e) Alcoolul	94
Aerul și focul.....	97
a) Vântul.....	98
b) Focul	100
CAPITOLUL 6: SPAȚII ÎNCHISE.....	106
Casa	107
Locuri sătești colective	114
a) Bistrourile.....	115
b) Biserica	116
c) Școala	120
CAPITOLUL 7: SPAȚII DE EVADARE	121
PARTEA A TREIA: POETICA SPAȚIULUI CITADIN	130
CAPITOLUL 8: METROPOLA.....	130

Mentalitatea citadină în opoziție cu mentalitatea provincială	130
Metropola în opoziție cu orașul de provincie	133
Non-locuri	142
a) Gara	143
b) Portul	145
c) Bistroul	146
PARTEA A PATRA: POETICA SPAȚIULUI LITERAR	147
CAPITOLUL 9: SPAȚIU DESCRIPTIV ȘI <i>EKPHRISIS</i> ÎN OPERA LUI PIERRE MICHON.....	147
Preliminarii teoretice.....	147
<i>Ekphrasis</i> imaginar	151
Peisajul	151
<i>Ekphrasis</i> artistic.....	157
De la imaginea picturală la descrierea literară, dovadă a erudiției.....	157
Portretul.....	161
CAPITOLUL 10: STRATEGII DE SCRIERE A SPAȚIULUI POETIC ÎN OPERA LUI PIERRE MICHON	170
O retorică a operei.....	170
Spațiul limbii.....	185
CONCLUZIE.....	191
INDEX DE NUME PROPRII.....	198
INDEX DE NOȚIUNI.....	201
BIBLIOGRAFIE	207